pagina's, waarin ook een kaart over de slavenhandel in West-Afrika, een over de eerste mensen, een over de opkomst van de landbouw, een over het zeventiende-eeuwse kolonialisme en tenslotte een over de kolonisatie in 1914. De kaart over de opkomst van de landbouw leunt overigens sterk op Jared Diamonds *Zwaarden, paarden & ziektekiemen.*

De vraag is nu wat docenten geschiedenis kunnen met deze atlas. Wie over voldoende exemplaren van de laatste druk van de 'historische Bos' beschikt en in vwo/havo lesgeeft, zal daar regelmatiger naar grijpen. Wie in het vmbo binnen het geïntegreerde vak mens & maatschappij werkt en het veelal met de 'kleine Bos' zonder de historische pendant moet doen, is *Nederland wereldland* een sterk alternatief.

Ger Jan Onrust

Voor lezers van Kleio bij bestelling op www.hebribv.nl, € 39,50.

STEVEN VAN SCHUPPEN, *HISTORISCHE ATLAS VAN DEN HAAG. VAN HOFVIJVER TOT HOFTOREN.* (SUN: AMSTERDAM, 2006), € 29,50.

We leven in een vreemde tijd: vrijwel iedereen in Nederland reist inmiddels naar elke uithoek van de wereld, maar hier mag die andere wereld niet te veel binnendringen. We zijn in den vreemde op zoek naar authenticiteit en ongereptheid, maar de plaatsen die daar bezocht worden, gaan – ook in de Derde Wereld – door commercialisering en mondialisering, steeds meer op elkaar lijken. Terwijl om de hoek, zeg maar: op de Haagse Markt, de bonte verscheidenheid van die Derde Wereld nog dagelijks te aanschouwen is. Ondertussen wordt in de eigen omgeving, het landschap, het dorp en de stad, door project- en nieuwe natuurontwikkelaars in samenwerking met bestuurders die als de dood zijn niet vernieuwend genoeg te zijn in razendsnel tempo, verschrikkelijk veel verraagd, verrommeld, verziekt en verwoest.

Historische kennis van die omgeving ontbreekt meestal, terwijl ieder dorp en iedere stad in ons land een eigen verhaal heeft. Zo ook Den Haag. Ontstaan rond een grafelijk hof, uitgegroeid tot regeringsstad met pretenties op het gebied van internationaal recht en veiligheid. De stad had een reputatie 'mooi te zijn achter de duinen' en zeker tot aan de twintigste eeuw kon ze dat waarmaken. Maar Den Haag was in de negentiende eeuw ook een industriestad. Niets in de stad herinnert daar nog aan, behalve dan een enkele straatnaam, zoals de Pletterijkade. En hier en daar zijn nog enkele van de exploitatiehofjes te vinden, gebouwd om optimaal te kunnen verdienen aan de arbeidershuisvesting. Ooit woonden 40.000 mensen onder erbarmelijke omstandigheden in die hofjes, op erfjes, uit het zicht, achter en tussen de woningen van de burgerij.

Vanaf de jaren zeventig van de negentiende eeuw zette de sociale segregatie die Den Haag altijd al had gekend – de aanzienlijken rond het grafelijke hof en het gewone volk vooral rond de Grote Kerk en aan de grachten en bij de havens verder door. Het verschil tussen zand en veen, dat tussen Statenkwartier en Schilderswijk, kreeg zijn definitieve vorm. De welgestelden vestigden hun blik op het gebied tussen de stad en Scheveningen – grofweg ten westen van de Laan van Meerdervoort – en voor de arbeidersbevolking die de sloppen rond het Westeinde kon ontvluchten en de nieuwkomers in de stad, werd ruimte gemaakt in de veenpolders ten oosten van de stad. Voorlopig ging het om de revolutiebouw van de vrije markt. De resultaten waren er naar: in de Schilderswijk werd aan de straat voor de middenklasse gebouw, op de binnenterreinen voor de arbeiders. Maximaal profijt! De sociale woningbouw zou pas in de twintigste eeuw komen, al moet gezegd: Den Haag was er met Duindorp en Molenwijk vroeg bij. Maar diezelfde eeuw bracht ook de verwoestingen van de *Atlantikwall*, het vergissingsbombardement op het Bezuidenhout, de megalomane verkeersplannen voor het centrum in de jaren zestig en de armoedige stadssanering van de jaren zeventig en tachtig. Arm Den Haag.

De Historische atlas van Den Haag is een deel uit een serie van historische atlassen over Nederlandse steden. Eerder verschenen delen over o.a. Rotterdam, Haarlem, Nijmegen en Arnhem. Deze prachtige geïllustreerde en fraai verzorgde uitgaven (typografische verzorging van Jan Boerman) zijn monumentjes in de Nederlandse stadsgeschiedenis. Iedereen met belangstelling en liefde voor de eigen stedelijke omgeving zou het deel van de eigen stad in zijn bezit moeten hebben. En dat zelfde geldt ook voor onze bestuurders en de project- en andere ontwikkelaars.

Hans Pols